

2. Marietta Morawska-Büngeler (ed.): *Musik und Raum*, Mainz 1989 (= Veröffentlichungen des Instituts für Neue Musik und Musikerziehung Darmstadt, Band 30).

Hans Mammen

M. Christine Boyer: *The City of Collective Memory - Its Historical Imagery and Architectural Entertainments*. Cambridge, Mass. 1994 (MIT Press).

De sidste tiår har interessen for at bevare og identificere sig med det forgangne, den historiske arv, som nogen kalder det, antaget spektakulære former med lydelige kommercielle og politiske både over- og undertoner. Ikke alene enkeltbygninger fredes i tiltagende omfang af nationale bevaringsinstitutioner, men hele bydele og byer sættes under international beskyttelse. Der arbejdes flittigt på at udforme og praktisere nationale strategier til bevaring af kulturmiljøet, i fælleseuropæisk regi på grundlag af en såkaldt grøn bog om bymiljø som EU's miljøkommisær præsenterede i 1991. Budskabet var klart – den europæiske by besidder sådanne historiske miljøkvaliteter at de udgør en potent konkurrenceparameter i markedets globalisering, derfor bevaring.

Med denne aktuelle fokusering er det kærkomment at møde Christine Boyers værk om historiens og erindringens plads og betydning i den nutidige by, en imponerende tour de force gennem hovedsageligt det 19. århundredes arkitektur og byplanlægning. Forfatteren er professor i arkitektur- og byhistorie på

Princeton University og jeg mødte hende første gang ved et seminar på Arkitektuskolen i Århus i 1994, hvor hun præsenterede sine hovedpointer i skarp sovs og med stort vid. I bogen er de ikke blevet ringere.

Christine Boyer præsenterer selv bogen som en kritik af arkitekturens, byplanlægningens og bevaringens gængse og nutidige praksis, der bærer det 19. århundredes repræsentationsformer i sig. Endda fragmenter fra anno dazumal bringes uden videre ind i nutidige kontekster til trods for dramatisk ændrede forhold og drømme. Virkelige historiske brudstykker udhules af nostalgisk føleri som drivkraft for deres bevaring og restaurering, samtidig med at vor kollektive erindring undermineres af historicistiske rekonstruktioner.

Dybest set diskuterer Christine Boyer den traumatiske tilstand som postmodernismen har skabt. På den ene side en nødvendig afstandtagen fra modernismens totaliserende bybygning og forkastelse af historien, på den anden side instilleringen af det æstetiserende design, af fragmentet, af lokaliteten med sine traditioner. I den postmoderne afvisning af helheden vover vi end ikke en fragmentarisk sammenfatning af den historiske og sociale situation som rettesnor for fremtidig handle. Over for senkapitalismens globalt totaliserende og rationaliserende strukturerende tilbyder den postmoderne tilstand af uafsluttedhed og ubeslutsomhed ingen muligheder for at konfrontere nutidige kriser, endsiges for at modstå den tiltagende ulige udvikling af byer og nationer. Æstetiseringen af byen og af dens design, den maleriske iscenesættelse af rum og tid, tillader ikke, at vi erkender en social orden der kan reformeres – æstetiseringen morer

os, den er endda underholdende, den er ikke frastødende, den stiller os ikke til ansvar for vore gerninger. Den borgerlige offentlighed og byens offentlige rum som en nødvendig realitet for kommunikationen 1800-tallets borgere imellem er en af de arkitekturens og bybygningens stereotyper Christine Boyer udvikler som karakteristisk for nutidens ureflekterede anvendelse af fortidens fragmenter. Til trods for at kommunikationen forlængst er flyttet over til helt andre medier end gaden og pladsen fastholdes forestillingen om et sammenhængende offentligt, rumligt system. Ikke alene offentlighedsbegrebet er foragt som ineffektivt, bureaukratisk og dyrt, men også virkelighedens offentlige byrum er illusoriske – de privatiseres og realiseres som de velbjergedes eksklusive, beskyttede og historisk bevarede korridorer gennem storbyens jungle. Denne ikklædning dæmper lysten til at udforske, hvad der foregår uden for de velplanlagte korridorer og dermed at forstå, hvad der må gøres for at opnå et mere åbent og retfærdigt samfund.

Med Michel Foucault diskuteres byens plan som et redskab til ikke alene disciplinering, men også social opdragelse, hvor sondringen mellem det normale og det patologiske bliver afgørende. Planen som et billede på social orden, på rationel mening, på det gode regime bliver både mål i sig selv og generativ faktor i realiseringen af monumentale anlæg og bygninger. Med henvisning til den franske tradition diskuteres programmet for byens offentlige arbejder som et ideal, der stadig forfølges i nutidens planlægning.

Oven på denne tradition hviler forestillingen om et byens originale mønstre, der som en permanensens struktur

over tid udvikles, deformeres og transformeres – det er sådanne (arketypiske) temaer, der som artefakter konstituerer vores erindring om en by. Efter modernismens hvide snit længes vi i dag nostalgisk efter offentlige rum og monumental arkitektur som udtryk for en byens sjæl. Vi regner med at kunne åbenbare skjulte betydninger og underbevidste erindringer i byens materiale og strukturer, betydninger og erindringer som byder på genkendelsens glæde og den kollektive velfærds tryghed.

Med Walter Benjamin som udgangspunkt tegnes forbindelserne mellem den rationelle og den subjektive opfattelse af historie og erindring. Oplevelsen i umiddelbare glimt, uden indbyrdes sammenhæng, der pirrer eller vækker glemte erindringer, svarer til at læse byen som en tekst, en læsning af en forlængst glemt historie, skjult i byens lag.

Gennem hele bogen modstilles to beslægtede begrebspår – historiens og erindringens rum og den objektive tanke over for det subjektive vidnesbyrd. Den moderne historieskrivning – en term udmøntet i det 18. århundrede – ser ud til at have etableret sig selv som vogter af en uoverskridelig skranke imellem begreberne. Subjektiv fortælling blev bandlyst, faren ved det »anderledes« blev fjernet og levende tradition blev visket ud, således at der i stedet kunne indsættes en opdigtet tidsorden, der progressivt bevægede sig mod fremtiden i en stadig perfektionering, der byggede på det forgangne.

Da fortællingen endnu var i live var oplevelse og erfaring stadig plantet i tradition og forbundet med historisk erindring som fælles gods for tilhørerne, der levede i en fælles tilværelse. Disse kollektive erfaringer splintrede modernis-

K&K-ANMELDELSER

men i serier af fragmenter og privatiserede hændelser. I det 18. århundrede blev traditionens kontinuum uafvendeligt afbrudt.

Der var engang da byen tilbød sig med livfulde gader og fantasmagoriske syn som opfordrede den promenerende til at gå på opdagelse. Men efterhånden som den moderne by eroderede de kendte erfaringsmønstre blev tilbudet til sensationen, til chok'et. Det der havde været byens ordnende struktur og et erindringens redskab blev nu til et syntetisk fastfrosset bylandskab, hvor erindringen blev lullet i søvn i trygheden af »der var engang«. Hos Benjamin er nutidens »historie« komponeret af enkeltbilleder, snapshots, og ikke af fortællinger, og kun en rejse ned i erindringens dybe strukturer kan føre til en opvågning, hvor tilskueren kan nå til en kritisk opfattelse af det nærværende.

Erindring og hukommelse synes at have været i krise i slutningen af forrige århundrede ligesom i dag. Hvordan og hvor mange erindringsbilleder skal bevares uden at hukommelsen belastes unødvendigt? Og hvilke teknikker er brugbare når vi skal genkalde glemte erindringer og skjulte spor som led i en bevidst fortælling? Vi er dømt til at skabe nye erindringsture gennem byen, til at tegne nye kort som hjælp til at modstå konsumkulturens overprogrammerede og indpakkede budskaber. Nutidens udfordring for bybygningens kunst er på én gang at respektere traditionens og erindringens by uden at lukke af for nytolkninger og uden at udøve ubegrundet kontrol over byen.

Denne diskussion udfolder Christine Boyer i en række historiske fortællinger, eksempler på konstruktion og rekon-

struktion af historiske bybilleder og iscenesættelser fra Europa og USA.

Tilblivelsen at Champs-Élysées og specielt Concordepladsen er en levende fortælling om arkitekten Hittorffs tilrettelægning af akser fra Tuilerierne til Triumfbuen som et stort ceremonielt byrum. I 1800-tallets første halvdel blev det fra at være et skovbevokset og farligt område, omformet til en elegant park med alle former for underholdning, baller, koncerter og skuespil. I centrum af Concordepladsen satte Hittorff en ægyptisk obelisk, et neutralt symbol på national enhed, der blev flankeret med billeder på det nye Frankrigs industrielle foretagsomhed. Under kolossal folkelig opmærksomhed blev obelisken rejst ved hjælp af en dampmaskine – symbolikken var ikke til at tage fejl af.

I kapitler med overskrifter som »The City as Panorama« og »The City as Spectacle« diskuteres le Corbusiers byopfattelse og filmkunstneren Eisensteins reflekteres. Allison og Peter Smithson, Robert Venturi og Denise Scott-Brown citeres for deres bidrag til placering af popkulturen som udslagsgivende for byens design, det flertydige og det uventede.

»The City as Theater« er et stort anlagt kapitel med udgangspunkt i den italienske renaissance store teoretikere - Albeni og Serlio. Linien følges op med englænderen Inigo Jones og senere tyskeren Karl Friedrich Schinkels og franskmændene Charles Garniers direkte koblinger mellem teatret som bygning og omdrejningspunkt i byen og byen opbygget som en teatral scene. 30'ernes og 40'ernes filmiske brug af byen som scenografi ser Boyer som det sidste trin i denne udvikling.

Et at bogens tyngdepunkter ligger i kapitlet »The Art of Collective Memory.« Her oprulles konstruktionen af europæisk kulturs historiske idealbillede – antikkens Hellas og især Akropolis. 1700-tallets maniske fascination af Hellas, kombinationen af dannelsesrejser og regulære plyndringstogter med mængder af antikke bygningsfragmenter som udbytte, lagde grunden til en nyklassisme, som har meget lidt at gøre med det historisk korrekte Grækenland. Men det er den konstruerede antikkens historie, der tæller, og som bogstaveligt er bygget af de utallige brudstykker, der endte i London og Berlin. Sågar Akropolis forestillede man sig 1883 genopbygget på grundlag af den konstruerede historiooptattelse.

En mere nutidig genanvendelse af det klassiske materiale repræsenteres med Aldo Rossis formulering af en analog arkitekturopfattelse, hvor skriften, sproget og tegningen er præsentationsformer analoge til den byggede arkitektur. Med henvisning til den italienske traditions store billedmagere Piranesi og Canaletto ses Rossi som traditionens forlænger og fornyer, hvor erkendelsen af dybe, eller basale, bystrukturer og bygningstyper med arketyper tillader en tolkende og kreativ omgang med overleverede traditionelle former. Med Viollet-le-Duc som mellemstation problematiseres den museale institution som et stivnende, frossent panorama, der fastlåser tiden.

»Topographical Traveloques and City Views« indeholder fortællingerne om 1800-tallets store udstillinger, hvor industrialismens vidunderlige frembringelser blev vist frem for folket, der med næsegrus beundring og fascination af denne hele verden, der pludselig blev bredt ud for alles øjne, valfartede til

først Crystal Palace, senere verdensudstillingen i Paris med Eiffeltårnet og mange flere. Hertil kommer fortællingerne om de illustrerede, illuminerede tryksager, bøger og plancher, der først med belærende formål, senere i en blanding af belæring og dramatisering og dermed underholdning, berettede om denne verdens under og begivenheder især i fjerne og eksotiske egne. Fænomenet blev yderligere udviklet som panoramaer over vigtige eller interessante steder, kommercialiseret som rejsende forestillinger, datidens film.

Rejser tilbage i tiden illustreres med »Gothic Revival« i Viollet-le-Ducs, Ruskins og Pugins forsøg på næsten pilgrimsagtigt at rekonstruere et idealiseret billede af en præindustriel tilstand. Deres udgangspunkt er en kultur- eller samfundskritik, som blev understøttet af en helt ny form for iagttagelse af det bymæssige sceneri – reporterens. Gustava Dorées og Blanchard Jerrolds *London, A Pilgrimage* fra 1872 registrerede i raderinger og tekst de usminkede, virkelige steder i London, hvor industrialismens ikke-idealiserede storby viste sit sande ansigt.

I bogens øvrige kapitler fortælles tilsvarende historier: »Invented Traditions and Cityscapes,« »Vernacular Topoi« (Creoleme og New Orleans), »Rhetorical Topoi« (L'Enfants Washington) slutter bogens første del som hedder »Historical Precedents for the City of Collective Memory«.

Anden del er helliget »Contemporary Forms of the City of Collective Memory, The Instruments of Memory,« »City Tableaux,« »A City Promenade,« »National Heritage,« »Instrumental Memory and American Cities,« »The Spectacle of Spatial Restructuring,« »Manhattan

K&K-ANMELDELSER

Montage, « »Producing the Show, « »Images of Battery Park City« og »Wonderous Images« er malende overskrifter på en række kapitler, hvor amerikanske eksempler på kommercialiseret anvendelse af historien i storbyens fornyelse diskuteres.

Bogens afsluttende kapitel hedder, som epilog, »The City as Radical Artifice« og bygger ret så entydigt på den Walter Benjaminske opfattelse, som er gengivet tidligere. Hertil lægger Christine Boyer en diskussion af nye teknologier, specielt computerteknologien, som introducerer endnu en verden af uvirkeligheder. Som den ægte moralist hun er, må hun modstræbende afvise dens mulige potentialer og tilslutte sig Benjamins advarsel – at 20ernes og 30enes teknologiske kult og teknologibaserede magt ikke førte til fremskridt i bredere kulturel, politisk og social betydning, men til katastrofe og krig.

Christine Boyer har skrevet en meget vidende og væsentlig bog, som oven i at formidle visdom er underholdende. Den er fyldt med gode historier og appellerer i sin første del, fyldt med historisk stof fra Europa, direkte til et europæisk sind, mens bogens anden del, der udelukkende anvender amerikanske eksempler, umiddelbart kan opfattes som europæisk mindre relevant. Jeg tror at denne del af bogen er den vigtigste, også for en europæer.

Vores situation ser af historiske, geografiske årsager anderledes ud end USAs. Vi bor i tætte bysamfund, mange gennemtrængt af en lang europæisk histories vingesus, og vi holder i almindelighed af byens fascinationer og kollektive karakter. Spørgsmålet er, om en sådan konstatering ikke er blot endnu et eksempel på en af de overleverede ste-

reotypier, som Christine Boyer søger at dekonstruere.

Vores europæiske virkelighed består bl. a. i, at mere end halvfems procent af byens befolkning bor spredt i afsondrede enklaver uden for den tætte og historiske bys formideale billedverden, at nationale og regionale enhedskulturer er under hastig krakelering i subkulturer eller markedsbaserede, tribaliserede grupperinger med hver deres krav på konstruktion af kulturelle billeder eller ledemotiver, at polariseringen mellem globalitet og lokalitet fremtvinger behov for individuel identitetsmarkering i klædedragt og arkitektur, at iscenesættelsen og kommercialiseringen af enhvers oplevelse og erfaring er ved at være total, hvadenten den foregår på den virtuelle skærms overflade eller i storcenterets simulacrum.

Interkulturalismen, som hybrider eller blandinger af kulturer, breder sig i et stedse hurtigere tempo. Spørgsmålet for os må være det samme som Christine Boyer stiller med udgangspunkt i USA. Kan vi og skal vi bevare et kulturelt arvegods, der ikke hænger sammen med nye generationers livserfaringer? Kan vi undgå den kommercialiserede udnyttelse og yderligere forvrængning af historien? Kan vi undlade at bevare i hvert fald sporene at en fortid som den vage erindring, der måske kan vække en bevidsthed om en aktuel nutid?